

LITTERATUR

HISTORISMENS PROBLEM. EN NY BOK AV PROFESSOR
HUGO VALENTIN

Av Dr ERICH WITTENBERG, Lund

Professor Valentin är en av vårt lands mest bekanta internationellt inriktade historiker. Här må t. ex. erinras om hans arbeten »Antisemitismen» och »Fredrik II inför eftervärlden», som rönt erkännande långt utanför vårt lands gränser. I sitt nya verk, »Den fjättrade Clio», sysselsätter sig Valentin med frågan, i vilken mån en historikers bundenhet vid sin tid är förenlig med historievetenskapens krav på objektivitet.

Historismen är enligt Meinecke en världsåskådning, vilken med hjälp av historiska metoder och grundad på personlighets-, frihets- och mänsklig-hetsidén inverkar på vårt liv och omformar vår livsstil. I motsats härtill anser en radikal antihistorism, att just historismen fjättrar oss vid det förflutna, vilseleder vår blick för det aktuella och lamslår vår handlingskraft.

I likhet med Meinecke anser Valentin historismen som ett väsentligt och positivt moment i den västerländska kulturutvecklingen. I sin bok ger han talrika exempel på hur historikerns bundenhet vid sin tid färgat historiebilden under olika tidsskeden.

Livius t. ex., som under långa tider ansetts som en sakligt inställd, lärd och åskådlig skildrare av det antika Roms historia, var, som Valentin i en skarp-sinnig analys visar, en ren tendens-historiker, som byggande på Roms för-menta kulturella överlägsenhet fanatiskt förfäktade dess anspråk på världsherravälde.

Närmare vår egen tid ligger historie-

forskningen om Napoleon I. Efter Frankrikes nederlag 1870/71 nådde Napoleonkulten sin kulmen. Historiker som Vandal och Sorel såg i Napoleon en symbol för fransk enighet, ordning och krigisk »gloire». Våra dagars franska hävdateckning, t. ex. hos Lefebvre, har i väsentliga drag korrigerat denna bild och visat, att Napoleons politik i främsta rummet finner sin förklaring i hans karaktärsenskaper.

Liksom Napoleon i Frankrike har Bismarck i Tyskland spelat en betydande roll i historieforskningen och tyfts på olika sätt under olika skeden. Uppfattningarna har varit mycket stridiga, och mot ett ensidigt förhållande omdöme, t. ex. hos A. O. Meyer, står å andra sidan en skarpt nedvärderande uppfattning, t. ex. hos Eyck. Detta måleri i svart-vitt anser Valentin som i grunden förfelat och skänker oss här i en fängslande studie en ny-anserad bild av Bismarcks gestalt, grundad på källornas vittnesbörd. Bismarck var, framhäver Valentin, i besittning av en djup politisk ansvars-känsla, byggd på kristen grund, och i motsats till våra dagars våldspolitiker var han en måttfull statsman, som städse föresatte sig begränsade mål inom räckhåll. Han var ingen stortysk utan medveten om de faror, som hotade det nyligen grundade lillyska riket. Hans storhet som utrikespolitiker motsvarades emellertid inte av hans roll som inrikespolitiker. Själv av disharmonisk läggning hade Bismarck icke någon förmåga att förstå opposi-

tionspartiernas synpunkter utan förde en hård och ofta hänsynslös kamp mot denna tids liberala och demokratiska strömningar. Bismarck bekände sig till en konstitutionell författningsform, som huvudsakligen vilade på den preussiske konungens och tyske kejsarens obetingade maktställning. En annan svaghet hos honom var, att han på grund av sin dominerande personlighet inte beredde någon gynnsam jordmån för återväxten av en självständigt tänkande och handlande generation, ur vilken nya politiska begåvningar kunde träda fram efter honom. På det stora hela taget är och förblir dock Bismarck enligt Valentin utan tvekan en av Europas största statsmän under detta tidsskede.

En annan uppsats, »Revision av den tyska historiebildningen», ger en god uppfattning om Västtysklands historievetsenskap av i dag. Kunnigt och åskådligt redogör här Valentin för Tysklands utveckling från den klassiska kosmopolitismen fram till den tyska nationella enhetsstaten. Valentins tes att i Treitschke se en föregångare till en senare tids imperialism ter sig dock föga hållbar för den som känner till Bussmanns Treitschke-biografi. Det torde också vara för hårt att förebrå Ritter en för stark maktdyrkan. Ingen historiker har enligt vår mening på samma sätt som Ritter avslöjat maktens demoni, och detta förblir under alla förhållanden en stor insats av en historiker i en så maktlysten tidsepok som vår. Slutligen påpekar Valentin med rätta, att en fullständig nyorientering av den tyska historieuppfattningen är under uppsegling med bl. a. Ritter och Hofer i spetsen. Valentins lärorika uppsats torde utgöra ett lämpligt underlag för givande diskussioner av dessa viktiga spörsmål.

Enligt Valentin har den framtida historieforskningen en »planetarisk» uppgift. Den västerländska kulturen-

heten står icke längre i historiens mittpunkt. De indiska, kinesiska och islamitiska kulturkretsarna kräver tillbörlig uppmärksamhet. Det är en sund tendens, att i den nya stora världshistorien, som är under utgivning av Unesco, de olika ländernas historia behandlas fullt jämbördigt, varav följer, att de europeiska länderna icke längre får en särställning i historien.

Valentins bok är ett tungt vägande bidrag till den moderna historismens problem och står fullt i jämbredd med Croces och Meineckes arbeten. Valentin har visserligen på ett ovedersägligt sätt visat historiens begränsning, enär historikern städse i högre eller mindre grad är bunden vid sin tids förutsättningar och icke kan fullt förverkliga objektivitetsidealet. Men historievetskapen förmår att själv bota de sår, som den slår. Är historikern fullt medveten om de förutsättningar, som med nödvändighet präglar hans arbete, är han också därmed i stånd att alltmera övervinna sin begränsning. Faran ligger just däri att en forskare kan anse sig ha på fullt allvar förverkligat den objektivitet, som han bör eftersträva men som samtidigt måste vara och förbli ett ouppnåeligt mål på grund av människans bräcklighet och hennes intellektuella begränsning. En forskare, som i fåfänga och högfärd förbiser detta väsentliga förhållande och skryter med sin förmenta objektivitet, faller lätt offer för politiska moderiktningar och leder forskningen in på ödesdigra villovägar. Detta visar vår tid många exempel på.

Det är värdefullt att veta — och just det har Valentin ådagalagt på ett briljant sätt — att det i historiens ständiga omdaningsprocess finns vissa grundtendenser, som präglar allt mänskligt. Så kan t. ex. ansatser till kosmopolitism, nationalism och imperialism redan spåras i antiken, under medeltiden och i början av nyare tiden. Och just

detta förhållande möjliggör för oss att förstå det förflutna och att leva oss in i främmande kulturkretsar. Vidare kan man helt instämma i Valentins tes, att en internationellt orienterad historieforskning med huvudvikten lagd på det övernationella förmår att steg för steg övervinna vaneföreställningar och att effektivt motverka politisk propaganda, dold i vetenskapens förtroendegivande skepnad.

Historievetenskapen har sin egen uppgift att fylla. Den kan visserligen inte förutspå framtiden, men den kan genom vaken självkritik och fritt meningsutbyte skänka oss en någorlunda tillförlitlig bild av det förflutna och av samtidens aktuella problem för att på så vis sätta oss i stånd att arbeta för framtiden och omforma den i samförståndets tecken.